

Észak-Afrika polgári és vallási élete az újabb augustinusi levelek alapján

A *defensio* módszerei Augustinus levelezésében

Összefoglaló

Ez a disszertáció Aurelius Augustinus azon leveleinek első teljes magyar nyelvű fordítását és kritikai vizsgálatát tartalmazza, amelyek nemrég kerültek elő két kódexből Johannes Divjak bécsi professzor munkájának eredményeként. A 29 újabb levél megtalálása és 1981-ben történt kiadása azért is nagy jelentőségű, mert manapság nem gyakran kerülnek már elő új kéziratok, a kutatók jórészt azokkal foglalkoznak, amelyeket még a humanista tudósok találtak meg és másoltak, vagy másoltattak le a későbbi korok számára. Divjak professzor a két kézirat alapján elkészítette a levelek kritikai kiadását, valamint több szerző tollából számos tanulmány született az újabb levelekben található részproblémákról.

Ezeknek az Augustinus-leveleknek a többsége szerzőjük püspöki tevékenységéhez kapcsolódik, azoknak az embereknek az ügyes-bajos, néha jogi jellegű ügyeiben ad tanácsot, akik hozzá fordultak segítségért, közbenjárását kérve. Eme írásai a hippói püspök egyházszerző munkájáról tanúskodnak, néha szövegkritikai, teológiai, filozófiai kérdéseket is érintenek, de ami kutatásaim számára központi jelentőségű: számos új információ található bennük a negyedik századi római Africa provincia életére, társadalmára vonatkozóan. Az akkori szociális feszültségekről, eretnekmozgalmakról, az Africa-ban élő római műveltségű elit mindennapi életéről tájékoztatnak bennünket. A levelek terjedelme néha kisebb értekezésnyi, és a korabeli szokásoknak megfelelően nemcsak a címzett olvasta őket, hanem továbbadta, továbbküldte ismerőseinek, barátainak, mert tartalmuk azok számára is érdekes lehetett, akár azért, mert így megtudhatták, hogyan ítélkezzenek hasonló peres ügyekben, ha a hívek közül valaki püspöki döntőbíróként hozzájuk fordulna, vagy akár azért, mert valamilyen nehezen értelmezhető irodalmi szöveg magyarázatát tartalmazták a levelek, vagy olyan események leírását, amelyek valami miatt példaértékűek és mások okulására szolgálhatnak. Műfajilag ezért ezek a levelek inkább a mai publicisztikával rokoníthatók.

Tudományos kutatásaimban első lépésben ennek a levélgyűjteménynek a teljes, kommentárokkal ellátott magyar nyelvű fordítását készítettem el, majd azt vizsgáltam, hogy e

levelek mennyiben szolgáltatnak új adatokat a negyedik századi hanyatló római birodalom történeti és társadalmi viszonyainak vizsgálatához. Jelen disszertáció részletesen magát a *defensio* jelenségét kutatja az augustinusi levelekben. A terjedelmes augustinusi levelezésből, amely tematikailag rendkívül változatos, azokat az írásokat vizsgálom, amelyekben a levél írója közbenjár valaki érdekében, megvéd egyéneket vagy csoportokat valamilyen számukra nehéz, válságos helyzetben. Elsősorban tehát a levelekben leírt konkrét, egyedi esetek vizsgálatából vonok le következtetéseket; Augustinus egyéb műveit úgy vonom be vizsgálatomba, hogy keresem bennük azokat az elveket, amelyek alapján a szerző a konkrét, levelekben előadott esetekben eljárhatott. A nyolcvanas években felfedezett ún. újabb levelekre koncentrálna arra keresem a választ, hogy a régebben ismert levelekhez képest ezek a szövegek milyen új adalékokkal szolgálnak a Kr. u. IV. század végi - V. század eleji afrikai társadalom vizsgálatához. A leveleket olvasva az esetek elemzésénél először a reális viszonyokat és a történeti kontextust kell meghatározni, hogy kit kitől vagy mitől véd meg Augustinus, az eset előzményeit, körülményeit, ha van analógiáit. A hogyan-t, vagyis a védelem jelenségének a szerkezetét a levelek szövegének vizsgálatával, bennük a meggyőzés technikáival, érvrendszerével együtt tárom fel. Az adott személy megvédelmezése céljából ugyanis a levelekben Augustinus rá akar valakit venni valamilyen cselekvésre, és a hatásgyakorlási módok nyelvi jelei megfigyelhetők a levelek szövegében, és kirajzolódik belőlük az akkori társadalomban jelen lévő hatalmi viszonyok bonyolult hálózata és azokon belül Augustinus püspök helye és befolyása. Figyelemre méltó, hogy a jogi eszközök felhasználásával legtöbbször csak fenyegetőzik, és a bűnösök enyhébb büntetést kapnak, mint ami a törvények szerint megilletné őket. A jogi eszközök mellett nem elhanyagolható ezeknél a közbenjárásoknál, közbeavatkozásoknál Augustinus *auctoritas*a sem. A levelekben meghatározott cél: a világi hatalmaknál való közbenjárás (*intercessio apud saeculi potestates*) csak akkor járt sikerrel, ha a stílust is ennek megfelelően alkalmazta a levélíró. Mindezek miatt vizsgálom a levelek stíluskülönbségeit is, ha azokban a címzetthez való alkalmazkodás nyilvánul meg.

Ezeknek a leveleknek az alapos vizsgálata hozzájárul a későantik társadalomtörténet kutatási eredményeihez, az újonnan felfedezett és lefordított levelek gazdagítják és árnyalják Augustinusról és koráról meglévő eddigi ismereteinket.